

عنوان مقاله

شیوه تربیت کلامی از منظر سوره لقمان

نویسندگان

حامد میرزاخان* موسسه آموزشی و پژوهشی شمس- قم، بلوار امین-کوچه ۱۷-پلاک ۴۱

مقدمه

جوامع بشری با علوم انسانی‌ای اداره می‌شود که مبانی هستی‌شناختی، انسان‌شناختی، روش‌شناختی و معرفت‌شناختی سکولار شکل گرفته‌اند. داشتن یک جامعه اسلامی، نیز مستلزم داشتن علوم انسانی اسلامی است؛ از این رو در قرآن کریم و در روایات معصومین (ع) مفاهیم روان‌شناختی بسیاری وجود دارد. یکی از مباحث روان‌شناختی بحث احساس و ادراک می‌باشد که در قرآن و روایات به آن تأیید شده است.

بقای ارگانیزم و استمرار حیات مادی و معنوی آن، در گام نخست، به دریافت‌های حسی ما از پیرامون و درون خودمان وابسته است. وقتی فرزند از مادر متولد می‌شود چیزی نمی‌داند و به کمک ابزارهایی که خداوند در وجود او قرار داده به تدریج خود و محیط خودش را شناخته. (سوره نحل، آیه ۷۸).

یکی از روش‌های تربیت که از بحث احساس و ادراک در آیات و روایات موجود می‌باشد بحث تربیت کلامی و یا همان ادراک حسی در موضوع صوت می‌باشد که چه تأثیراتی بر تربیت دارد!؟

تربیت یکی از پایه‌های مهم و اساسی سعادت و به معنای سازندگی و پرورش شخصیت انسانهاست، یکی از حقوق اولیه فرزندان که بر عهده پدر و مادر است تربیت صحیح می‌باشد. اما باید توجه داشت که والدین امروزی با شیوه‌های پرورش کودکان تا چه اندازه آشنایی دارند.

اغلب والدین سعی می‌کنند در تربیت فرزندان خود بهترین راه را انتخاب کنند تا آن‌ها در آینده از جایگاه تحصیلی و شغلی مناسبی برخوردار شوند. کودکان براساس روشی که در سه سال اولیه زندگی‌شان اعمال می‌شود، تربیت می‌شوند و آموزش می‌بینند و سبک رفتاری خاصی پیدا می‌کنند. این سبک رفتاری، نقش بسیار مهمی در نوع ارتباطات آن‌ها در طول زندگی‌شان دارد که موجب می‌شود کودکانی با شخصیت‌های متفاوت شکل بگیرند.

یافته‌ها و نتایج

صوت از دیدگاه قرآن

صداها از ویژگی‌های روان‌شناختی برخوردار می‌باشد؛ صداها با احساسات و عواطف لحظه‌ای انسان مرتبط می‌شوند. براساس این ویژگی‌هاست که هم گوینده و هم شنونده، بدون اینکه توافقی با هم کرده باشند، در ارسال و دریافت یک حس مشترک، موفق می‌شوند. شنونده از طریق صدا، همان حسی را که در گوینده وجود دارد دریافت می‌کند. این ارسال و دریافت، ممکن است، به نوع کلمات انتخاب شده، تن صدا، بلند یا آرام بودن کلام، نرم و دل‌انگیز یا خشن و رعب آور بودن گفتار مربوط شود (کاویانی، ۱۳۹۳، ص ۶۴)؛ برای مثال، جناب لقمان به فرزندش سفارش می‌کند که: «پسر، در راه رفتن اعتدال را رعایت کن و از صدای خود بکاه (و هرگز فریاد مزن) که زشت‌ترین صداها، صدای خران است» (لقمان، آیه ۲۰).

پنج شیوه تربیت کلامی از منظر سوره لقمان و روایات

قرآن کریم حاوی بزرگترین دستورات، اصول، مبانی و روش‌های تربیتی است که خداوند توسط پیامبر خاتم حضرت محمد (ص) برای هدایت و تربیت انسان‌ها فرستاده شده است.

اصل تذکر و روش موعظه

موعظه روشی است که لقمان برای تربیت فرزند خود به کار می‌گیرد. او از پسرش گفت: ای پسرم پذیرفتن موعظه بر سبیه سخت است همان‌گونه که بالا رفتن از کوه بر پیر سخت است. (مجلسی، ج ۱۳، ص ۴۲۶) لقمان گفت: بر تو لازم است که موعظه را بپذیری و بدان عمل کنی زیرا موعظه نزد مؤمن از غسل مصفا شیرین‌تر است (دیلمی، ص ۷۲).

مهر و محبت در گفتار

یکی از شیوه‌های تربیت، اصل حریت و روش محبت‌مندی است. روش‌های تربیتی که برای تربیت فرزند کاربرد بسیاری دارد برقراری روابط مناسب با فرزند بر اساس محبت می‌باشد.

شخصیت دادن

یکی دیگر از روش‌های تربیت کلامی بحث شخصیت دادن به مخاطب در صحبت کردن می‌باشد؛ مخاطب ما کسی است که دارای شخصیتی می‌باشد که در هنگام صحبت کردن و تذکر دادن باید به آن شخصیت احترام بگذاریم تا باعث سر خوردگی او نگردد.

احترام گذاشتن

احترام به دیگران، دوری از خشونت و تندی و تحقیر، یکی از عوامل مهم در جذب و اطاعت آن‌هاست و این احترام درباره کودکان بیشتر صادق است.

تأثیر عمل بر گفتار

معزلی که امروز بعضاً در جامعه با آن مواجه هستیم این است که خوب حرف می‌زنیم اما بد عمل می‌کنیم، یا زیاد حرف می‌زنیم ولی کم عمل می‌کنیم، یا قشنگ حرف می‌زنیم اما زشت عمل می‌کنیم.

قرآن کریم با صراحت تمام این رفتار ناشایست را در بونه نقد قرار می‌دهد و می‌فرماید:

«أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنْكَرِ» آیا مردم را به نیکی فرا می‌خوانید و خودتان را فراموش می‌کنید. (سوره بقره، آیه ۴۴)

بحث و نتیجه‌گیری

در خاتمه به این نتیجه می‌رسیم که ادراک، فرایند ذهنی یا روانی است که گزینش و سازماندهی اطلاعات حسی و در نهایت معنی بخشی به آنها را به گونه‌ای فعال به عهده می‌گیرد. به سخن دیگر، پدیده درک را باید فرآیندی دانست که طی آن تجربه‌های حسی، معنادار شده و از طریق انسان، روابط امور و معانی اشیاء را در می‌یابد.

صداها از ویژگی‌های روان‌شناختی برخوردار می‌باشد؛ صداها با احساسات و عواطف لحظه‌ای انسان مرتبط می‌شوند. براساس این ویژگی‌هاست که هم گوینده و هم شنونده، بدون اینکه توافقی با هم کرده باشند، در ارسال و دریافت یک حس مشترک، موفق می‌شوند. شنونده از طریق صدا، همان حسی را که در گوینده وجود دارد دریافت می‌کند.

در کنار این نوع اثرگذاری که مربوط به حالت روان‌شناختی صوت است، نوع دیگری از اثرگذاری نیز در آن وجود دارد که به بعد معرفت‌شناختی آن مربوط است، یعنی، محتوای سخن و دعوت به استدلال‌های مورد نظر؛ این نوع دوم در قرآن بسیار فراوان است. تربیت موفق بر اصول و پایه‌هایی مبتنی است که شامل: اصل اعتدال، اصل تسامح و تساهل، اصل تدریج، اصل عزت، اصل ارتباط ظاهر و باطن می‌باشد. لقمان هنگام تربیت و موعظه کردن به فرزندانش مهر و محبت، و شخصیت دادن و احترام نمودن دوری از خشونت و تندی و تحقیر را رعایت می‌کرد. مواظب و روش لقمان امروزه از نظر عالمان تربیتی از بهترین الگوهای تربیتی محسوب شده که هم موفقیت در حیات دنیوی و همچنین حیات اخروی را در پی دارد.

در شیوه تربیت کلامی که در سوره لقمان و روایات بیان شده است پنج شیوه مورد تأکید قرار گرفت که در اثر گذاری کلام مریب بر متریب بسیار حائز اهمیت است: الف:مهر و محبت در گفتار ب:شخصیت دادن ج:احترام گذاشتن د:تأثیر عمل بر گفتار ه:اعتدال؛ این پنج روشی است که در تربیت کلامی باید مورد توجه قرار گیرد تا اثر گفتاری بر رفتار فرزندان و کودکان داشته باشد و این روش برای تمامی سنین می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

روش

روش پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و با بررسی آیات و روایت موجود در بحث تربیت کلامی و با مطابقت دادن نتایج و روش‌های قرآنی و روایی با تحقیقات و منابع روانشناسی می‌باشد.

منابع

- قرآن الکریم
- نهج البلاغه، ترجمه محمد جعفر امامی و محمد رضا آشتیانی، مدرسه امیرالمؤمنین، قم، ۱۳۷۵
- ایروانی و خداپناهی، **روانشناسی احساس و دراک**، تهران سمت، ۱۳۸۱
- آمدی، عبد الواحد بن محمد، **غررالحکم**، ترجمه و شرح، نشر دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۳
- حر عاملی، **تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه**، بیروت، موسسه آل البیت، الاحیاء التراث، ۱۴۱۶
- دیلمی، حسن بن محمد، **ارشاد القلوب**، الشریف الرضی، قم:بی تا
- رهبر، محمد تقی و رحیمیان، محمد حسن، **اخلاق و تربیت اسلامی**، سمت، ۱۳۹۲
- شیرازی، علی، **تاج العروس فی شرح القاموس**، دارالفکر، بیروت، بی تا
- قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن، تهران، ۱۳۸۸
- کاویانی، محمد، **روانشناسی در قرآن**، نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ۱۳۹۳
- مکارم شیرازی، **تفسیر نمونه**، مدرسه امام امیرالمؤمنین، قم، ۱۳۷۱
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **بیهار الانوار**، دار احیاء التراث العربی، بیروت، بی تا
- متقی، علی بن حسام الدین، **کنز العمال**، دار الکتب العلمیه، بیروت، ۱۴۱۹

